

ERBİL'DE YER ALAN OSMANLI KIŞLALARI

Ömer EROĞLU*

Öz: Günümüzde Irak Cumhuriyetine bağlı Federal bir yapının merkezi olan Erbil, ülkenin kuzeyinde bulunmaktadır. Bölge 1056 yılında Tuğrul Bey'in Abbasi halifinin daveti üzerine Bağdat'a girmesiyle Türk hâkimiyetine geçmiştir. Merkezi Selçuklu idaresi, 1157 yılında Sultan Sencer'in ölümü üzerine Atabeklerin kontrolüne girmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın Irak Seferi sırasında (1535) Erbil, Bağdat'la birlikte Osmanlı topraklarına katılır. Erbil, Birinci Dünya Savaşına kadar Osmanlı kontrolünde kalır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında bir müddet Büyük Britanya egemenliğinde kalan bölge daha sonra Arapların egemenliğinde Irak Cumhuriyeti olarak bugünkü idari yapısına kavuşmuştur. Türk egemenliğinde uzun tarihsel bir süreç geçiren bölgede çok sayıda Türk dönemi yapılanması gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada Osmanlı mimari yapısına ışık tutmanın yanı sıra klasik bir Osmanlı şehrinin izlerini taşıdığını göstermesi bakımından da önem arz etmektedir. Söz konusu yapılanmanın Osmanlı evresine ait Erbil'de bulunan dört kışla değerlendirilmiştir.

Kışla Türkçe *Kışlak* 'tan türetilmiş olup, askerî birliklerin kış mevsimini geçirdikleri mimari birimlerden meydana gelen yapı topluluğudur. Bugünkü mimari formunu II. Mahmut döneminde (1808-1839) kazanır. İncelemeye konu olan *Erbil Kışlası*, *Güver Kışlası*, *Mahmur Kışlası* ve *Koysancak Kışlası* İstanbul Kışlaları ile karşılaştırılmayacak kadar küçük boyutlu olmalarına rağmen ana formları ile bazı benzerlikler de gösterir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Irak, Kışla, Erbil, Kültürel Miras.

A GROUP IN ERBIL LAST OTTOMAN PERIOD BARRACKS

Abstract: Being centre of a Federal structure dependent on Republic of Iraq today, Erbil is located in the north of the country. When Tuğrul Khan, Seljukian Sultan, came to Bagdat upon an invitation by khalif, the region entered into the domination of Turks. It came under domination of Ottoman after During the Iraq campaign of Suleiman the Magnificent (1535), he joined the Ottoman territories with Baghdad. the Stern and remained under control of ottoman until WWI. Central Seljuk governance entered under control of Atabegs due to death of Sultan Sencer in 1157. Having remained under domination of Great Britain for a while, the region reaches to current governing structure as Republic of Iraq under domination of Arabs. Many Turkish- period structurings have been materialized in the region undergoing along and historical process under domination of Turks. In this study, four barracks and two inner city houses belonging to the Ottoman period of aforementioned structuring in Erbil have been evaluated.

ORCID ID : 0000-0002-3840-1286

DOI : 10.31126/akrajournal.841963

Geliş tarihi : 16 Aralık 2020 / Kabul tarihi: 18 Ocak 2021

*Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Doktora Öğrencisi.

Kışla (Barrack) is derived from “Kışlak” in Turkish and is a structure group consisted of architectural units where troops spend their winter. It gained its current architectural form during Mahmud II dynasty.

Key Words: Ottoman, Iraq, barrack, Arbil, cultural heritage.

1. Giriş

Orta Asya’dan kalabalık kitleler hâlinde sürekli olarak batı istikametinde göç eden Türkler Ön Asya’da kendilerine yurt edinmek için çeşitli girişimlerde bulundular. Başta kendi güvenliklerini sağlamak için askerî alanda teşkilatlandılar. Kendi askerî tecrübe ve birikimlerini karşılaştıkları diğer yerli halkların askerî düzen ve sistemlerini de özümseyerek yeni ve düzenli ordu birlikleri oluşturdular (Z. Ç. Doğdu, 2002: 178).

Osmanlı Beyliği ilk kurulduğu zaman düzenli bir orduya sahip değildi. Savaş gidilecek zaman tellallar vasıtasıyla gazilerden oluşan tamamı atlı olan aşiret kuvvetleri toplanırdı. Savaş bitince de bu kuvvetler dağılırdı. Fethedilen yerlerin artması ile hâkimiyet zorlaşınca anılan kuvvetler zamanında toplanamıyordu. Bu yüzden düzenli ve hazırda bulunması gereken askerî birliklere ihtiyaç duyuldu. Bu amaç doğrultusunda Orhan Gazi zamanında Bursa Kadısı Çandarlı Kara Halil Paşa’nın gayretleriyle yaya ve atlı askerî birlikler oluşturuldu. Bu düzenli birliklerin kış aylarını geçirebilmeleri için barınma yerlerine ihtiyaç duyuldu ve “kışlağ” adı altında barınma yerleri inşa edildi.

“Kışlağ” kelimesinin günümüz Türkçesinde “kışla” biçiminde söylenişi olup kışın oturlan yer anlamına gelmektedir. Kışlalar, koruma ve askerleri topluca barındırma işlevini yerine getirmek amacıyla inşa edilen büyük binalardır. Bu durumlarıyla kışlalar, Roma askerî örgütlenmesinin savunma amaçlı yaptığı “*castrum*” adlı etrafı arazi ile çevrilmiş binaları hatırlatmaktadır. Diğer yanıyla da kışla odalarının geniş bir avlunun etrafında sıralanması Osmanlı medrese planlarını, Horasan ve Türkistan’daki konut tiplerini anımsatmaktadır (Kubilay, 1994: 7-8).

Osmanlılar döneminde ilk kışlalar İstanbul’un fethinden önce Bursa ve Edirne’de yapılmıştır. Ancak bu kışlalar hakkında yeterli malumata sahip değiliz. Bugünkü anlamda kışla diyebileceğimiz ve ordu birliklerini devamlı barındırabilecek çok sayıda bina, yeniçeri teşkilatı kurulduktan sonra yapılmıştır. İstanbul’da yapılan ilk kışlalar Fatih Sultan Mehmet döneminde (1451-1481) ve daha sonraki dönemlerde yapılmıştır. Fatih döneminde Acemi Oğlanı Kışlası, Topçular Kışlası, Top Dökümhanesi ve Tersane gibi binalar yapıldı. İstanbul’un fethinden sonra biri Şehzadebaşı’nda, diğeri Aksaray’da yeniçeriler için iki kışla yapıldı. Birincisine *Eski Odalar*, ikincisine de *Yeni Odalar* denirdi.

Yeniçeri kışlaları kendi içlerinde her orta ve bölüğe mahsus “oda” denilen

birimlere ayrılmıştır. Yeni Odalarda talimhane, orta camii, mutfak, tekke, çardak, et meydanı, kerevet ve imalathane gibi birimler de vardı.

18. yüzyılda Avrupa ile ilişkilerin sıklaşması sonucu oluşan değişimler giyim kuşamda, mimaride, askerî alanda ....vb. görülmeye başlandı. Askerî alanda yapılan yeniliklerin birisi de modern anlamda kışlaların yapılmasıydı. Bu dönemde yapılan Selimiye Kışlası ek binaları ile kendi içinde âdeta bir şehir görünümündeydi.

Biçimsel açıdan ne barok ne de neorönesans üslupları kullanılmıştır. Kendine has ve modern tarzda yapılan kışlalar sağladığı avantajlarla yeni yerleşim alanları üretmiş ve şehrin genel peyzajını ve silüetini de değiştirmiştir. Aynı zamanda inşaları hem devletin hem de ordunun prestijini yükseltmek amacı taşımaktadır. Yapımları ise lokal olarak sınırlı kalmamış İmparatorluğun gerekli bölgelerinde inşa edilmiştir. Kışlaların inşa edildiği kentlerden birisi de günümüzdeki Irak Cumhuriyeti'nin sınırları içinde olan tarihî Erbil kentidir. 18. yüzyıldan sonra Erbil'de de Erbil Kışlası, Güver Kışlası, Koysancak Kışlası ve Mahmur Kışlası yapılmıştır.

Erbil kışlaları da işlev bakımından diğer kışlalarda olduğu gibi bölgeyi korumak, gözetlemek, bölgeden geçen askerî konvoyların dinlenmesi için askerî amaçla yaptırılmıştır. İnşa edilen kışlalar genel görünüm açısından gösterişli ve süslü olmadığı, dış görünüşün güzelliğinden ziyade, sağlamlık, dayanıklılık ve düşük maliyet arandığı görülmektedir. Dikdörtgen ve kareye yakın bir plan şeması ile yapılan kışlalar büyük ve kalın düz duvarlara sahiptir. Koysancak kışlasını diğer kışlalardan ayıran özellik ise her köşesinde dört büyük kulesi-bulunmasıdır. Kışlalar sadece ön cepheleri iki katlı olarak yapılmıştır. Erbil, Güver ve Koysancak Kışlaları tek girişten oluşmakta; Mahmur Kışlası ise iki girişten oluşmaktadır. Kışlaların girişleri ön cephe duvarında bulunmaktadır. Avluları genellikle geniş bir şekilde yapılmıştır. Odalar avlunun dört bir yanına dağıtılmış olup, ölçüleri hemen hemen aynıdır. Odalarda genel olarak sağır nişler ve pencereler bulunmaktadır. İkinci katları eyvan şeklinde yapılmış olup, doğu ve batı taraflarında odalar yapılmıştır. Yapı malzemesi olarak genelde taş, tuğla, mermer, ahşap ve kırmızı toprak kullanılmıştır.

1.2. Erbil'in Coğrafi Konumu ve Kısa Tarihî

Erbil, Irak Cumhuriyeti'nin kuzeyinde Zağros Dağlarının batı eteklerinde Büyük ve Küçük Zap Nehirlerinin arasında, Musul-Bağdat yolu ile Anadolu ve İran'dan gelen kervan yollarının birleştiği askerî ve ticari yolların kesiştiği noktadadır. Doğusunda Süleymaniye, batısında Duhok ne Ninova, güneyinde Kerkük, kuzeyinde Türkiye ve İran ile çevrilidir.

MÖ, III. bin yıldan itibaren çivi yazılı tabletlerde adına Uru-Abra'il, Akadça "dört tanrı şehri" olarak adlandırılan Erbil, Kuzey Mezopotamya'nın

en eski ve en önemli kült merkezlerinden biridir. Özellikle aşk tanrıçası İştar ile olan ilişkisini Hristiyanlığın ilk yıllarına kadar sürdürmüştür. (Sakkar, 1995: 272).

Erbil, ilk zamanlar küçük bir tarım köyü iken, sonralarda büyük gelişme gösteren Erbil, Tarihî süreç içerisinde farklı devletlerin egemenliği altında kalmıştır. Yazılı kaynaklardan öğrenildiğine göre ilk olarak Akad Devleti, Büyük Sargon (MÖ; 2334-2279) Erbil'i ele geçirir. Akadlardan sonra Erbil'i MÖ, 2649 yılında Kuzey Mezopotamya'yı ele geçiren Gutiler bölgeye hâkim olurlar. Dolayısıyla Erbil Gutilerin egemenliği altına girer (Arguşi, 2010: 9-10).

Daha sonraki yıllarda bölgeye Asurlular (MÖ; 1950-612) egemen olurlar. MÖ, 331 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender ile Pers Kralı Darius arasında yapılan Gaugamela Savaşı'nı İskender kazanınca Erbil İskender İmparatorluğu'na katılır. İskender'in MÖ, 323 yılında ölmesi üzerine imparatorluk komutanları arasında paylaşılmış ve bu paylaşımda Erbil I. Seleukos'un egemenlik alanı içinde kalmıştır (MÖ, 312). III. yüzyılın ilk çeyreğinde ise Sâsânî İmparatorluğu'nun eline geçmiştir (Sakkar, 1995: 272).

Miladi 641'da Ukaba İbni Farkad tarafından Erbil fethedilir ve daha sonra Emevi ve Abbasilerin hâkimiyetinde kalmıştır. Irak, Selçuklularının idaresinden sonra (M.1144) tarihinden itibaren Baytekin Hanedanının ve Erbil Atabeklerinin önemli bir merkezi olmuştur. Muzafferdin Kökböri döneminde (M.1136-1190) imar edilen Erbil, iki kısımda gelişmiştir. Aşağı Erbil nehir kenarında, geniş bir vadide yayılırken, Yukarı Erbil tepe üzerinde kale içine sıkışıp kalmıştır. Kalenin surları, eski kalıntıları üzerine Kökböri döneminde yeniden yaptırılmıştır (İsmail, 1971: 83-84). Kökböri'nin varisi olmadığından, vasiyeti üzerine Abbasî halifesine kalan Erbil, Moğol istilâsından sonra uzun müddet karışık ve sıkıntılı dönemler yaşamıştır.

Erbil, Safevî egemenliğinden sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın Irak Seferi esnasında (M.1535) Bağdat'la birlikte Osmanlı topraklarına katılır. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesi sonucunda galip devletler Osmanlı Devleti'nin Arap vilayetlerini San Remo Konferansı'nda (19-26 Nisan 1920) aralarında paylaştılar. Aynı yıl İngilizler Irak'ta manda yönetimi kurarak beş asır süren Osmanlı hâkimiyeti Irak'ta sona erdi. Dolayısıyla Erbil de İngilizlerin egemenliği altına girmiş oldu (M. F. Sluglett / P. Sluglett, 1999: 95)

2. Erbil'de Yer Alan Osmanlı Kışlıları

2.1. Erbil Kışlası ve Mimari Özellikleri

Erbil'in merkezinde yer almaktadır. Halk arasında Süvari Kışlası olarak bilinmektedir. Kışla askerî amaçla yapılmıştır. Yapılış tarihî kesin olmamakla

birlikte, diğer Osmanlı kışlalarıyla karşılaştırıldığında 20. yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kışla dikdörtgen bir plana sahip olup, ana girişi kuzeydedir. Kışlanın dış duvarı kalın ve büyük tutulmuştur. Yüksekliği 5 metredir. Kışla kapısı ahşaptan yapılmış olup, iki kanatlıdır. Kapı açıklığı ise üst üste dört ayrı şekilli kemerle süslenmiştir. Kışlanın en güzel bölümünden biri olma özeliği taşımaktadır (Görsel 2). En alta yuvarlak kemer, üstünde kaş kemer, onun üzerinde dilimli kemer ve en üstte ise sivri bir kemer ile bu kemerler kuşatılmıştır. İlk kemerin alçak, son kemerin yüksek görünümünde olduğu 1 metrelik kapı açıklığı kuzey duvarından dışa doğru yapılmıştır. Kışla içten üç bölümden oluşmaktadır. Kuzey bölümü girişin bulunduğu yerdir (Görsel.3). Girişin doğu ve batısında birkaç oda kalıntısı bulunmaktadır (Görsel. 4,5). Güney bölümünde ise ölçüleri 6x4 metre ve kemerlerle bölünen (Görsel. 6) 10 adet oda vardır (Görsel.8). Kışlanın avlusu ise dikdörtgen şeklinde yapılmış olup askerleri eğitmek için kullanılmıştır (Görsel.7). Avlunun bazı bölümleri kaçak yapılaşmaya maruz kalmıştı. Üst örtüsünde tuğla, taş mermer, ahşap ve kırmızı toprak kullanılmıştır.

2.2. Güver Kışlası ve Mimari Özellikleri

Güver ilçesinin kuzey doğusunda ve Zap Nehri'nin yakınında yer almaktadır. Kışlanın üç tarafı (kuzey, doğu, batı) caddeye bakmaktadır. Kışla , Osmanlı askerî birliklerinin dinlenmesi, konaklaması ve Musul-Kerkük yolunun emniyetinin sağlanması amacıyla yapılmıştır. Kışlanın yapımına 1880 yılında başlanmış 1886 yılında ise tamamlandığı söylenmektedir. Ancak Kasım Muhammed Gardi'nin verdiği bilgiye göre Kışla 1903 yılında tamamlanmıştır (Rafiq, 2012: 4-6).

Kışla dikdörtgen tabanlı olup, uzunluğu kuzeyden güneye kadar 24.90 m, genişliği doğudan batıya 22.10 m'dir. İki kattan oluşmaktadır. Emniyet amacıyla kışlanın tek bir girişi bulunmaktadır (Görsel.10). Giriş açık eyvan şeklinde yapılmış iki kemerden oluşmaktadır (Görsel.11). Kışlanın ikisi doğuda diğer ikisi batıda olmak üzere dört odası bulunmaktadır. Batı tarafında bulunan iki oda dikdörtgen tabanlıdır (Görsel.12,13).

Kışlanın kuzeyinde bulunan merdiven ile ikinci kata çıkılmaktadır (Görsel.11). İkinci katta bir eyvan bulunmakta olup (Görsel.14) doğu ve batı tarafında birer büyük oda mevcuttur (Görsel.14). Kışla duvarları kalın ve yüksek tutulmuş olup birinci katın duvarlarının yüksekliği 5,05 m, kalınlığı ise 0,83 m'dir. İkinci katın yüksekliği 3,14 m, duvar kalınlığı ise 0,67 m'dir. İkinci katın duvarlarının birinci katın duvarlarından daha ince olmasının nedeni ise binanın yükünü azaltmak içindir.

Kışla'nın ön tarafı kuzeye bakmakta olup iki katlıdır. Kışla'nın doğu ve batı tarafında üç adet pencere yer almaktadır. Arka cephe duvarının uzunluğu 22,10 m, yüksekliği 5,05 m, kalınlığı ise 0,67 'dir. Doğu ve batı duvarlarının ölçüleri aynıdır.

Kışla'nın ana girişi iki yarım daire kemer şeklinde yapılmış olup, genişliği 2,40 m, yüksekliği ise 2,90 m'dir. Kapısı orijinal olmayıp demir malzeme kullanılarak sonradan yapılmıştır. Kışla geçidinin uzunluğu 1,77 m, genişliği ise 2,80 m'dir. Geçitte üç adet kemer bulunmaktadır. Geçidin doğu ve batı tarafında ikişer olmak üzere dört oda vardır. Avlu dikdörtgen tabanlı olup, uzunluğu 14,45 m, genişliği ise 13,00 m'dir.

Kışlanın batı tarafında da iki oda bulunmaktadır. Odaların uzunluğu 10,00 m, genişliği 3,94 m, yüksekliği ise 3,50 m'dir. Odalarda yarım daire şeklinde kemerler mevcuttur. Önceden kubbe şeklinde olan çatılar, sonradan yapılan tamiratlarla kubbeler kaldırılmış yerlerine düz çatı yapılmıştır. Kemerlerin uzunluğu 0,77 m, derinliği ise 0,30 m'dir. Dört tane de pencere bulunmakta olup, ikisi ön tarafa bakmakta diğerleri de batıya bakmaktadır. Pencerelelerin yüksekliği 0.65m genişliği 0,55 m'dir.

Kışlanın arkası güneye bakmaktadır. Küçük saray şeklinde iki yapı yapılmıştır. Uzunluğu 2,80 m, genişliği 2,00 m, yüksekliği ise 3,25 m'dir. Üzeri kubbe örtü ile kapatılmıştır.

Kışlanın doğu tarafı ise dışarıdan ana caddeye bakmaktadır. İçeride ise iki oda bulunmakta olup, ölçüleri batıda yer alan odalar ile aynıdır. İkinci kata da bir merdiven ile çıkılmaktadır. Karşılıklı birer merdiven yapılmış olup, küçük bir balkon şeklini anımsatmaktadır. Günümüzde sadece birisi sağlam kalabilmiştir. Mevcut merdivenin uzunluğu 3,40 m, yüksekliği 1,90 m, genişliği ise 1,88 m'dir. 9 basamaktan oluşmakta ve uzunlukları 1,88 m, genişlikleri 0,35 m, basamak yüksekliği ise 0,10 m'dir.

İkinci katta yer alan eyvanın uzunluğu 4,35 m, genişliği 2,88 m, yüksekliği ise 3,90 m'dir. Eyvanın iki tarafında birer oda mevcuttur. Odaların uzunluğu 5,14 m, genişliği 3,75 m, yüksekliği 4,00 m'dir. Çatıları kubbe şeklinde, dört adet pencere ve nişler bulunmaktadır. Kışla'nın yapımında taş, tuğla, ahşap malzeme ve alçı kullanılmıştır.

2.3. Mahmur Kışlası ve Mimari Özellikleri

Kışla, Mahmur ilçesinin merkezinde yer almaktadır. Mahmur, Erbil'in 56 km güneybatısında, Dicle'ye karışan Büyük Zap ve Küçük Zap Irmaklarının sınırladığı alan içinde yer almaktadır. Mahmur bulunduğu coğrafi konum itibariyle stratejik bir öneme sahiptir (Hassan, 2007: 8).

Mahmur Kışlası, çevreyi koruma ve çevre güvenliğini sağlamak amacıyla 1907 yılında Osmanlılar tarafından yapılmıştır.

Kışla iki kattan oluşmaktadır. Dikdörtgen tabanlı yapılmış olup, boyutları 24x37 m' dir. Yüzölçümü ise 888 m² dir. Kuzey (Görsel.16) ve güney (Görsel.17) olmak üzere iki giriş kapısı bulunmaktadır. Güney girişinin daha büyük olmasından dolayı diyebiliriz ki güney girişi ana girişidir. Girişten hemen sonra bir geçit önümüze çıkmaktadır. Geçidin uzunluğu 10 m'dir. Doğu ve batısında birer oda bulunmaktadır (Görsel.18).

Avlunun her dört tarafında odalar ile çevrilidir. Avlunun ölçüsü ise 13x18 m'dir (Görsel.20). Birinci kat, kuzey ve güney bölümü olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kuzey bölümü ise geçit şeklini yansıtmaktadır. Bölümün iki tarafında karşılıklı ikişer oda mevcuttur (Görsel.18). Kuzey bölümde de ise üç oda iç içe yapılmıştır. İlk oda dikdörtgen şeklinde yapılmış olup, uzunluğu 4,95 m, genişliği 3,72 m, yüksekliği ise 3,56 m'dir. Çatısı kubbe şeklinde olup, üç adet pencere ve iki adet niş bulunmaktadır. Pencerelerin genişliği 1,10 m yüksekliği içten 1,65 m'dir.

Günümüzde ölçülerde bozulmalar meydana gelmiştir. Diğer oda ise ilk odadan daha küçük yapılmıştır. Uzunluğu 5,18 m, genişliği 2,23 m, yüksekliği ise 3,36 m'dir. Çatısı da kubbe şeklindedir. Odada iki niş ve üç adet açıklıklar mevcuttur. Nişlerin genişliği 0,81 m, yüksekliği 1,36 m, derinliği ise 0,63 m, açıklıklar ise yüksekliği 0,20 m, genişliği ise 0,17m olarak ölçülmüştür. Kuzey cephenin ikinci katı ise eyvan şeklinde yapılmış olup, iki tarafında karşılıklı ikişer oda vardır (Görsel.19).

Kuzey bölümünde ise güney bölümü gibi geçit şeklinde yapılmıştır. Uzunluğu 6,00 m'dir. Geçidin iki tarafında karşılıklı birer büyük salon bulunmaktadır (Görsel.17). Salonlar içten kemerle ayrılmış ve sadece birer küçük pencereyle aydınlatılmışlar. Kışlanın doğu (Görsel. 21) ve batı (Görsel. 22) bölümünde karşılıklı olarak ikişer oda mevcuttur. Yüz ölçümleri 4x14.m'dir. İkinci katta bir eyvan bulunmaktadır. Eyvan kışlanın kuzey tarafına bakmaktadır (Görsel.17). Eyvanın uzunluğu 4,53 m, genişliği 2,88 m, yüksekliği ise 3,09 m'dir.

Eyvanın iki tarafında karşılıklı ikişer oda bulunmaktadır. Odaların uzunluğu 5,41 m, genişliği 3,57 m, yüksekliği ise 4,08 m'dir. Çatıları kubbe şeklinde yapılmıştır. Odalarda dört adet pencere ve niş bulunmaktadır. Kışla taş, tuğla ve alçı malzemeler kullanılarak yapılmıştır.

2.4. Koysancak Kışlası ve Mimari Özellikleri

Erbil'e bağlı Koysancak ilçesinin merkezinde yer almaktadır. Kışlanın yapılış tarihi için farklı görüşler bulunmaktadır. Bazılarına göre Memlukler zamanında ve diğerlerine göre ise Bağdat Valisi Mithat Paşa tarafından 1869-1872 yılında yaptırılmıştır. Kışlanın mimari tarzına bakıldığı zaman ikinci görüşün doğru olma ihtimali daha yüksektir (Celal, 2011: 74).

Kışlanın yapımında düzgün bir işçilik kullanılmıştır. Yüksek duvarlarla dört yönden çevrilmiştir. Doğu cephesi iki kattan oluşmaktadır (Görsel. 27) ve köşelerinde ise kuleler mevcuttur. Ana giriş doğu cephesinde yer almaktadır (Görsel. 26). Ana girişten kuzey doğu kulesine kadar olan mesafe 43,30 m, güneydoğu kulesine kadar olan mesafe ise 38,00 m'dir.

Duvardaki desteklerin (Görsel.28) genişliği 0,90 m'dir. Desteklerin yapılış amacı ise duvarlara sağlamlık kazandırmak içindir. Doğu cephenin alt kısmında 178 adet mazgal bulunmaktadır. Yükseklikleri, 7,30 m, genişlikleri 0,75 m'dir. Güney cephesi duvarı güneydoğu kulesinden güneybatı kulesine kadar mesafesi 87,10 m, yüksekliği 6,30 m, genişliği ise 1,20 m'dir. Duvardaki pencerelerin üst kısmı yarım daire şeklinde olup ölçüleri 0,58x0,58 m'dir. Duvarın alt kısmında ise 16 adet mazgal vardır. Ölçüleri 0,52x0,20 m'dir. Üst kısımda ise 135 adet mazgal mevcuttur. Batı cephesi duvarının güneybatı kulesinden kuzeybatı kulesine kadar olan mesafesi 86 m, genişliği 1,15 m, yüksekliği ise 5,20 m'dir.

Kuzey cephesi duvarı kuzeydoğu kulesinden kuzeybatı kulesine uzunluğu 81 m, yüksekliği 6,25 m, genişliği mazgalların olduğu yerlerde 0,80 m, üst kısmı ise 0,85 m'dir. Alt kısmında 35 adet mazgal bulunmakta olup, 7 tanesi mihrap şeklinde yapılmıştır. Ölçüleri 0,80x0,65 m'dir. Diğerleri ise dikdörtgen şeklinde olup ölçüleri 0,20x0,12 m'dir.

Kışlanın kuleleri de, güney, doğu, batı ve kuzey olmak üzere kışlanın köşelerine dağıtılmıştır (Görsel. 29). Kulelerin üst kısımları daire şeklinde olup, dört top atma yerleri mevcuttur. Her top mekânı arasında beş adet mazgal bulunmaktadır. Üçü dikdörtgen, ikisi de mihrap şekliindedir. Kulelerin üst duvarların genişliği 1,05 m'dir. Bu kuleler kışlanın dört yönünü korumak ve gözetlemek için yapılmıştır.

Kışlanın tek ana girişi vardır. Girişin iki tarafında iki niş mevcuttur. Kışlanın doğu bölümdeki eyvanın iki tarafında aynı ölçüde yapılmış odalar bulunmaktadır. Eyvanın kuzey ve güney tarafında sivri kemerlerle başlayan dört geçit vardır. Yüksekliği 2,40 m, uzunluğu 6,05 m, genişliği 4,20 m ve her geçidin sonunda nişler yer almaktadır. Kışlada sekiz açık kemer mevcut olup, genişliği 0,68 m, yüksekliği 2,70 m'dir. Kemerler arasında dokuz tane niş bulunmaktadır. Nişlerin genişliği 2,5 m, yüksekliği 1,70 m, derinliği 1,10 m'dir.

Kışlanın kuzey bölümünde, kuzeybatı kulesinden kuzeydoğu kulesine kadar büyük ölçülü 18 adet niş bulunmaktadır (Görsel.31). Batı yönünde ise aynı şekilde nişler mevcuttur. Batı yönü üst katı açık balkon şeklindedir (Görsel. 32). Kışlanın güney cephesinde askerlerin barınması için odalar bulunmaktadır (Görsel. 33).

Kışlanın ikinci katına merdivenle erişilmektedir. Merdivenlerin alt kısımlarında nişler bulunmakta olup, yükseklikleri 1,55 m, genişlikleri 1,40 m, derinlikleri 1,75 m'dir. İkinci kat eyvan şeklinde yapılmış olup, kuzey ve güneyinde karşılıklı birer büyük oda yapılmıştır. Ayrıca eyvanda iki geçit bulunmaktadır. Güney geçidi uzunluğu 4,35 m, kuzey geçidi uzunluğu ise 3,35 m'dir.

Kışla hâlen de tarihî öneme sahiptir. Her yıl binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

3. Sonuç

Asurlular zamanında Arba-İlu, Arbela eski İran kaynaklarında Arbira olarak geçen ve gelişmiş bir kent olan Erbil, Büyük ve Küçük Zap suları arasında kurulmuştur. Musul, Altın köprü, Bağdat-Basra yollarının kavşak noktasında bulunan şehir, Irak Selçukluları idaresinden sonra 1144 tarihinden itibaren Baytekin Hanedanının ve Erbil Atabeklerinin başkenti olmuştur. Moğol istilâsından sonra uzun müddet karışık ve sıkıntılı dönemler yaşamıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Irak Seferi esnasında (M.1535) Bağdat'la birlikte Osmanlı topraklarına katılan Erbil, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı egemenliğinde kalır.

Osmanlı eserleri Erbil'de hâlâ canlı bir şekilde durmaktadır. Tarih boyunca da konuşulacak ve geçmişten geleceğe izler taşıyacaktır. Kışlalar dikdörtgen tabanlı olup ortalarına avlu olarak inşa edilmiştir. Çoğunlukla iki katlı olup arazinin eğimine uygun olarak kimi kısımlarında üç veya dört kat yapılmıştır. Plân tipleri incelendiğinde uzun koridorların bir tarafına dizilmiş odalar yer almaktadır. Koridor orta avluya bakar ve genelde simetrik pencerelerle aydınlatılır. Zaman zaman simetrisinin dış cephede bozulmaması için özellikle odalar da duvarlar pencereye yaklaştıkça yönünü değiştirerek, pencere simetrisini bozmayacak şekilde planlanmıştır. Sürekli hareket hâlinde olan Osmanlı ordusu kale, kışla, tabya, karakol, hastane, cephanelik ve istihkâm gibi geniş bir yelpaze içerisinde mimari eserler inşa etmiştir.

KAYNAKÇA

- Bilal, Z. (2009); *Tarihte Erbil*, Erbil Ansiklopedisi, C. 3, Beyrut.
Bradosti, Z. (2011); *Erbil Kışlası*, Subartu Dergisi, Sayı 4,5, Erbil.
Celal, M. (2011); *Koysancak Büyük Cami Süslemesi*, Erbil Selahaddin üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış, Yüksek Lisans Tezi, Erbil.
Doğdu, Z. Ç. (2002); *Kışla Mimarisi*, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları C. 12, Ankara, s.178.
Hassan, S. (2007); *Mahmur Kışlası ve Restoresi*, Subartu Dergisi, Sayı 1, Erbil.
İbrahim, M. (2009); *Erbil Tarihi ve Adı*, Erbil Ansiklopedisi, Cilt:3, Beyrut.
İsmail, Z. (1971); *Erbil'deki Tarihi Yerler*, Erbil Belediye dergisi, sayı: 4,5, Erbil. 83-84
Kubilay, A. Y. (1994), *Kışlalar*, İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, C. 5, İstanbul, s.7-8.

ÖMER EROĞLU

Muhammed, Y. (2010); *Erbil Kalesindeki Kültürler Evler*. Muta üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış, Yüksek Lisans Tezi, Ürdün.

Rrafiqo, H. (2012); *Güver Kışlası*, Erbil Selahaddin üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış, Bitirme Tezi, Erbil.

Ramazan, M. (2011); *Erbil Kalesindeki Kültür Evleri Ve Musul Kültürler Evleri ile Süsleme Açısından Karşılaştırılması*, Erbil Selahaddin üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış, Yüksek Lisans Tezi, Erbil.

Sakkar, Sami Es (1995); Erbil, DVIA, Diyanet Vakfı Yayınları, C.11, İstanbul, s. 272.

Sluglett, M. F. / Peter Sluglett (1999); Irak, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, C.19, İstanbul.

GÖRSELLER

158

Görsel 1: Erbil şehrinin genel görünümü

Görsel 2: Erbil Kışlasını kapı aralığı

Görsel 3: Kışlanın koridor ve iç kemeri.

Görsel 4: Kışlanın doğu tarafı.

Görsel 5: Kışlanın batı tarafındaki oda

Görsel 6: Kışlanın odalarını ayıran kemer.

Görsel 7: Kışlanın avlusu.

Görsel 8: Kışlanın batı odası

Görsel 9: Odalardaki nişler

Görsel 10: Güver Kışlasının dış görünümü.

Görsel 11: Güver Kışlasının kuzey cephesinin görünümü.

Görsel 12: Kuzey doğu cephesindeki odalar.

Görsel 13: Kuzey batı cephesindeki odalar.

Görsel 14: Kışlanın ikinci katının görünümü.

Görsel 15: Odanın iç görünümü.

Görsel 16: Mahmur Kışlasının kuzey cephesinden cephe görünümü.

Görsel 17: Mahmur Kışlasının güney cephesinden görünümü.

Görsel 18: İlk katın kuzey cephe odaları.

Görsel 19: İkinci katın cephe odaları.

Görsel 20: Kışlanın avlusu

Görsel 21: Kışlanın doğu cephe odaları.

Görsel 22: Kışlanın batı cephe odaları.

Görsel 23: Odalardaki pencere örneği

Görsel 24: Odalardaki niş örneği

Görsel 25: Odalardaki kemer örneği.

Görsel 26: Koyuncak kışlanın doğu cephesinin dış görünümü.

Görsel 27: Koyuncak Kışlanının doğu cephesinin içgörünüümü.

Görsel 28: Duvar destekleri.

Görsel 29: Kışla kulelerinden biri.

Görsel 30: Kışlanın avlusu.

Görsel 31: Kışlanın kuzey cephesi

Görsel 32: Kışlanın batı cephesi.

Görsel 33: Kışlanın güney cephesi.